

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ЛИХОГРАЙ РОМАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 398(477):32

ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Спеціальність 10.01.07 – фольклористика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Івановська Олена Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
завідувач кафедри фольклористики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Гарасим Ярослав Іванович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри української фольклористики
імені акад. Філарета Колесси,
проректор із науково-педагогічної роботи;

кандидат філологічних наук, доцент
Грищенко Ірина Василівна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри української та класичної мов.

Захист відбудеться «16» грудня 2016 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.15 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульв. Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано «15» листопада 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Наумовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження.

Упродовж усієї української історії: у часи бездержавних лихоліть, змагань за свою державу, радянського тоталітаризму та й у постколоніальний час – чи не єдиним національним стрижнем, ідейним «щитом» та духовною «зброєю» для українства був і залишається фольклор, який не лише панорамно представляє історичні віхи багатовікової національно-визвольної боротьби українського народу, а й постає превентивним засобом проти руйнації етноментального коду нації. Тож фольклорний контент, в якому марковано «картину світу» українця і який творить підґрунтя, на якому стоїть українська духовна держава, окреслює простори українського світу, має увиразнене або приховане політичне спрямування.

В умовах політичних викликів та воєнного протистояння набуває особливої актуальності вироблення механізмів протидії зовнішньому ворогові на основі вивчення віковичного досвіду народу, акумульованого у його творчості; водночас збереженню стабільності і ладу в державі Україна сприятиме налагодження міжетнічного внутрішньодержавного діалогу, тому на часі поглиблене, серйозне, скрупульозне вивчення формування етностереотипів, випрозорених у традиційних уснословесних текстах. Науковій інтерпретації потребує значний текстовий масив, що виник як результат гострого політичного протистояння часів Революції гідності.

Своєчасність такої праці мотивується недостатністю у фольклористиці ґрунтовних розвідок, предметом вивчення яких стали політичні аспекти українського фольклору, сам же феномен «політичний фольклор» із його наджанровою природою потребує теоретичної об'єктивації, що і становить **актуальність** дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалася на кафедрі фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах наукової теми «Актуальні проблеми філології» (Державний реєстраційний номер 02БФ044-01, науковий керівник д.філол. наук, проф. Г.Ф. Семенюк).

Ступінь вивченості обраної теми, а також специфіка об'єкта дослідження визначає **мету дослідження** так: шляхом системно-цілісного аналізу фольклорних наративів, тематикою яких є міжетнічна комунікація українців, окреслити типологічну парадигму іноетнічних образів, схарактеризувати специфіку їх творення та форми вираження, а також простежити генезу перцепції цих образів в українській фольклорній традиції.

Реалізація основної мети передбачає виконання таких дослідницьких **завдань**:

- *дослідити* історію збирання і публікації фольклорних текстів із домінантою політичної тематики;
- *з'ясувати* онтологію смислогенерації політичних сенсів в українському фольклорі;
- *вивчити* стратифікацію політичного фольклору на різних рівнях смислогенерації;

- *простежити* генезу образної парадигми опозиції «свій / чужий» у різночасових епічних, ліро-епічних, ліричних і драматичних фольклорних текстах;
- *обґрунтувати* терміносполуку «політичний фольклор» як наджанрову категорію;
- *висвітлити* особливості фольклорної інтерпретації політичних смислів: різночасових станових, міжконфесійних, міжетнічних, внутрішньо- і зовнішньодержавних відносин українців;
- *проаналізувати* типологію мотивів і сюжетів українського політичного фольклору;
- *дослідити* поетичні особливості творення політичних образів в українській фольклорній традиції.

Об'єктом дослідження є різножанрові тексти української народної словесності, зокрема: проза (казка, легенда, переказ, бувальщина, анекдот), ліро-епос (дума, балада, історична пісня), паремії (прислів'я, приказки) у збірниках «Галицькі приповідки і загадки» (1841), «Політичні пісні українського народу» (1883, 1885), «Українські народні думи» (1927), «Казки та оповідання з Поділля» (1928), «Народ скаже – як зав'яже: Українські прислів'я, приказки, загадки, скоромовки» (1985), «Дитячий фольклор» (1986), «Гей, колись була розкіш-воля» (2015) та інших, а також новотвори, призбирані дисертантом особисто.

Предметом дослідження є наджанрова категорія «політичний фольклор» українців, її страти (з високим і низьким рівнями семіозису), трансмісія політичних смислів на функціональному та семантичному рівнях.

Теоретико-методологічна основа дослідження – наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників народної творчості (М. Костомаров, М. Драгоманов, І. Франко, К. Грушевська, Я. Гарасим, В. Гнатюк, Л. Дунаєвська, В. Жирмунський, Р. Кирчів, О. Івановська, І. Грищенко, Є. Мелетинський, О. Таланчук, П. Чубинський).

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексну методіку дослідження: метод системного аналізу, що дозволяє здійснити систематизацію дослідницького матеріалу; історико-генетичний метод, який сприяє виявленню стадіального характеру еволюції культурного феномену та його соціальних чинників; типологічний та структурно-описовий методи для системного розгляду рівнів та інстанцій фольклорної комунікації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *Вперше* об'єктивовано народні традиційні політичні смисли у фольклорному текстовому просторі; простежено генезу парадигми образів представників інших етносів у різножанрових українських фольклорних текстах різних епох.
- *Представлено* історію збирання і публікації фольклорних наративів, стрижневою рисою яких є політичні конфлікти в Україні.
- *Проаналізовано* ступінь вивченості проблеми когнітивної перцепції іноетнічних образів у фольклорі українців.
- *Уведено* в науковий обіг наджанрову категорію «політичний фольклор».

- *З'ясовано* особливості художньої рецепції у фольклорі соціально-політичних, міжетнічних внутрішньо- і зовнішньодержавних стосунків українців за різних культурно-історичних умов.
- *Визначено* типологію мотивів і сюжетів українського фольклору з домінантною політичною тематикою.
- *Досліджено* поетичні особливості творення образів політичної категорії «чужий» в українській фольклорній традиції.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів та висновків дисертаційної роботи у викладанні курсів із фольклористики, етнології, культурології, соціології, етнопедagogіки, на філологічних факультетах університетів та педуніверситетів, у написанні пошукових досліджень із філологічних, педагогічних, психологічних проблем, кваліфікаційних робіт, підготовці посібників з усної народної творчості, етнології та культурології.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (23 червня 2016 р., протокол № 9). Основні положення та висновки дисертації апробовані у формі доповідей на наукових конференціях: Всеукраїнських наукових фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2007); Других всеукраїнських наукових фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2008); VII Міжнародній науковій конференції «Українська культура в історичному розвитку та державотворенні», присвяченій 170-річчю від дня народження Павла Чубинського (Київ, 2009); Третіх всеукраїнських наукових фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2009); Четвертих всеукраїнських наукових фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2010); П'ятих всеукраїнських наукових фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2011); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 198-й річниці з дня народження Тараса Шевченка (Київ, 2012); Науково-практичній конференції «Сучасне українознавство: здобутки і перспективи» (Київ, 2012); Всеукраїнській науковій конференції (за участю молодих учених) «Людина і соціум у контексті проблем сучасної філологічної науки» (Київ, 2012); Сьомих всеукраїнських наукових фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2013); Міжнародній науковій конференції «Апостол правди і науки» (Львів, 2014); Восьмих всеукраїнських наукових фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2015).

Публікації. Основні положення і результати дослідження висвітлено в шести опублікованих працях автора, п'ять із яких уміщено у наукових фахових виданнях України, одна – в іноземній періодиці.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять підрозділи, висновків, списку використаних джерел, що налічує 170 позицій, та додатків (24 одиниці). Загальний обсяг дисертації – 201 сторінка, з них – 160 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дослідження для сучасної фольклористики, сформульовано мету та завдання роботи, визначено наукову новизну, визначено об'єкт та предмет дослідження, а також методи та теоретико-методологічну основу, з'ясовано наукову новизну, наведено дані про практичне значення отриманих результатів та їх апробацію.

Перший розділ – «**Політичний фольклор як об'єкт фольклористичного дискурсу**» – присвячено з'ясуванню ступеня вивчення політичної тематики фольклору у вітчизняній та іноземній гуманітаристиці, розкриттю проблеми трактування терміна «політичний фольклор» та ідентифікації політичного тексту в різних фольклорних жанрах.

У *підрозділі 1.1.* – «*Наукове осмислення політичного складника у студіях XIX-XXI ст.*» – увагу зосереджено на оглядові фольклористичних досліджень щодо політичного аспекту фольклорного тексту. Перші ознаки політичності в уснопоетичних текстах дослідники, ще не цілком свідомо та чітко, почали виокремлювати у другій половині XIX ст. У цей період побачили світ такі праці, як «Дві руські народності» М. Костомарова, «Історичні пісні малоросійського народу» В. Антоновича та М. Драгоманова, «Галицько-руські анекдоти» В. Гнатюка. Саме у них фольклористи порушили проблему ідентифікації етнопсихотипу українця у колоніальному буттєвому просторі через осмислення становлення його ціннісної парадигми, репрезентованої у фольклорних текстах.

Зокрема, М. Костомаров у розвідці «Дві руські народності» акцентує на залежності змістового та ритмомелодичного складників фольклору від етнічного складу його носіїв, що свідчить про наближення науковця до виокремлення етнопсихологічного аспекту. Прикметно, що у своїй праці М. Костомаров використовує різні жанри усної творчості: паремії, що в компресивній формі транслюють інформацію про менталітет етносу; ліричні та жартівливі пісні, які виразно демонструють психотип українця. Компаративний зріз його студії вказує на намагання ученого з'ясувати витoki світоглядного (відтак – політичного) конфлікту. Таким чином, учений, залучаючи різножанровий спектр фольклорних зразків, схильний розглядати політичний фольклор широко: він виокремлює цей аспект у творах, формально далеких від політики, не вдаючись до його дефініції.

Уперше термін «політичний» у контексті фольклору вводить у вітчизняну науку М. Драгоманов у передмові до видання «Малоросійські народні перекази і оповідання», що вийшло друком у 1876 р. в Києві. У розвідках «Політичні пісні українського народу» (1883 р., 1885 р.) учений пов'язує політичний складник із обставинами державного життя. М. Драгоманов слушно зазначає, що на відміну від пісень про родинне життя, які подібні по всій Україні, пісні про життя державне (політичні) різняться залежно від регіону. Водночас він не обмежує вивчення таких уснопоетичних творів героїчним епосом, а відшуковує політичність і в жанрах календарно-обрядових. Отже, розуміння М. Драгомановим предметного поля політичного фольклору є більш конкретним,

а відтак – звуженим. Праці М. Драгоманова, присвячені українським пісням, є фундаментальними для усвідомлення означення «політичний фольклор». Вони стали переломним моментом у диверсифікації розуміння всіх проявів громадського життя виключно історичними процесами.

Ідеї М. Драгоманова розвинув І. Франко, доповнивши перелік об'єктів дослідження на предмет наявності політичного компонента паремійними жанрами. У листуванні з автором «Політичних пісень...» він акцентує його увагу на творах, «вмисно пуцаних між народ», таким чином звертаючись до критерію майбутнього виокремлення «політичного фольклору» за функцією, що її ми сьогодні визначали б як пропагандистську.

Важливу роль анекдоту як одного з найбільш чутливих та відкритих до політизації жанрів вперше «відчув» В. Гнатюк. У своїй праці «Галицько-руські анекдоти» (1899 р.) науковець помічає тенденцію до політичного конфлікту через протистояння у побутовій сфері. Дослідник розподіляє анекдоти як за належністю до різних етнічних груп (поляки, москалі, чехи, німці, жида, цигани), так і за суспільними станами (пани, слуги, ремісники, попи). Таким чином, В. Гнатюк розширює межі предметного поля категорії «політичний фольклор» через актуалізацію проблеми «соціально-побутовий конфлікт».

Фундаментальними для вивчення політичного фольклору ХХ ст. є праці Р. Кирчіва («Двадцять століття в українському фольклорі», «Етюди до студій над українським народним анекдотом», «Фольклор у системі новочасної української культури»). Дослідник акцентує на політизації у цей період широких громадських мас, водночас вказує на псевдонауковість поняття «радянський фольклор». Як і В. Гнатюк, учений приділяє велике значення вивченню анекдоту, що є одним із «найчутливіших» і «найоперативніших» жанрів щодо сприйняття і реагування на виклики часу. Проте у своїх дослідженнях науковець не обмежується анекдотом, вдаючись до студій над піснями, прозою, пареміями.

Терміносполукою «політичний фольклор» номінує збірку українських фольклорних текстів Є. Пащенко (2008 р.). Однак упорядник, хоч і називає подані ним зразки «українським політичним фольклором», включає до збірки тексти виключно антирадянського спрямування, таким чином звужуючи понятійне поле категорії «політичний фольклор» у часових та режимних межах.

На сучасному етапі виокремлення та дослідження політичного фольклору вагому роль відіграли студії Я. Гарасима. Науковець доречно зауважує, що цей пласт текстів змістовно може бути як анти-, так і прорежимним. На цій основі він поділяє типи фольклорних текстів на конструктивні та деструктивні. Ті уснопоетичні одиниці, що оповідають про творення нового політичного ладу, слід відносити до першої групи. Їх антиподом, на думку Я. Гарасима, є твори характеру опозиційного до тієї чи іншої політики. Учений також визначає «найбільш мобільні» політичні жанри, до яких, як і попередники, відносить пісні, анекдоти та прислів'я. Він також звертає увагу і на ознаки «політичного фольклору», до яких відносить гумор та сатиру, переосмислення, а також «швидке старіння», деактуалізацію описуваних подій.

Можна констатувати, що попри наявність тяглої історії проблеми у категорійній визначеності, сформулювати чітке визначення означенню

«політичний фольклор» досі не вдалося. Більшість дослідників зосереджували увагу лише на якомусь одному аспекті (від жанру до ознак) цього дуже комплексного явища. За таких умов надзвичайно важливо узагальнити і звести воедино всі попередні висновки та здогади. Процес потребує насамперед визначення чітких критеріїв ідентифікації текстів політичного фольклору.

У підрозділі 1.2. – «Дослідницькі стратегії ідентифікації політичного фольклору» – розглянуто підходи до виокремлення фольклорного матеріалу, що віддзеркалює політичну дійсність, та стратифікації політичного фольклору на різних рівнях смислогенерації.

Узагальнюючи досвід попередників та спираючись на аналіз різночасового й різножанрового масиву фольклорних текстів, у дисертації автор підходить до ідентифікації критеріїв визначення феномену «політичний фольклор». Так, в основу виокремлення політичних текстів покладено їхнє семантичне й функціональне навантаження. Зокрема, семантичне навантаження передбачає різні ступені семіозису: високий (завуальований) і низький (оприявлений у тексті). Високий ступінь семіозису передбачає необхідність конвенційності смислів між наратором й аудиторією («Шабля й люлька – вся родина, сивий коник – то мій брат»); низький – демонструють фольклорні зразки, у яких кодування смислу через знаки є мінімальним («У колгоспі добре жить: один робить – п'ять сидить»).

Дослідницька стратегія автора дисертації розгортається двома шляхами залежно від широкого чи вузького тлумачення гуманітаристикою самого терміна «політика». Зокрема, за сучасним словником іншомовних слів (за редакцією Скопненко О., Цимбалюк Т.) термін коментується як «діяльність органів державної влади, партій, громадських організацій...» (вузьке розуміння) чи як загалом «питання та події громадського, державного життя» або ж «певним чином скеровану діяльність держави або якихось соціальних груп у якій-небудь сфері» (широке розуміння). Аналіз фольклорних зразків засвідчує, що кількість і жанрове розмаїття фольклорних матеріалів як потенційно політичних прямо залежить від вузького чи широкого трактування категорії «політика». Відповідно, у вузькому трактуванні до «політичного фольклору» слід відносити лише тексти, що стосуються державних інститутів (як-то: гетьман, кошовий, президент, Січ, парламент, судова гілка влади тощо), а також процесів, пов'язаних із державною політикою – внутрішньою чи міжнародною. Героями цих творів є історичні постаті керівників країни, або ж ті упізнавані обличчя, що асоціюються з ними (митці, військові, спортсмени та ін.). Поставати виразниками державних / антидержавних ідей чи моделями поведінки можуть і збірні образи, наприклад «козаченьки», «гайдамаки», «яничари», «енкаведисти», «буксирники», «бандерівці», «майданівці», «тігушки», «ватники» тощо. Хронологічно до таких творів політичного фольклору у вузькому розумінні слід відносити переважно фольклорний матеріал тих періодів, коли держава і все, що з нею пов'язано, стала відігравати провідну роль в житті людини.

У широкому розумінні до політичних текстів фольклору варто відносити твори, що віддзеркалюють проблеми не лише політичного, а й громадського життя: тексти, що окреслюють міжетнічні взаємини, оповідають про соціальні

явища (рекрутчина, кріпацтво, наймитство, еміграцію, заробітчанство тощо), відтворюють дух епохи. Спільною рисою таких різножанрових зразків є не лише виразненість у тексті, а й не вербалізований, проте зрозумілий фольклорний аудиторії політичний конфлікт (етнічний, становий, світоглядний тощо).

Таким чином, дисертант виділяє головний принцип «політичності» у досліджуваних текстах: у творі має «прочитуватися» ставлення колективного автора до тієї чи іншої історичної постаті, політичної події, її наслідків; сам же твір виконує функцію внутрішньої консолідації довкола солідарної групової ідеї і, водночас, є способом протидії опозиційній ідеології. Відповідно, політичний фольклор не обмежений параметрами певного жанру, а відтак є наджанровою категорією.

Другий розділ роботи «Політична комунікація в українському фольклорі» присвячено процесу становлення політичного стереотипу, причинам та наслідкам його виникнення і закріплення.

Підрозділ 2.1 «Дитячий фольклор як суб'єктна площина розгортання політичних смислів» присвячено вивченню трансмісії політичних смислів, формуванню політичних стереотипів у дитячій та підлітковій фольклорних аудиторіях та текстотворення груповою суб'єктністю (дитини-підлітка) мотивно-образної системи й народнопоетичних формул-кліше. Чітка поляризація образної системи дитячого фольклору на «свій – чужий» (В. Лур'є) демонструється через аналіз різножанрових традиційних та сучасних текстів (лічилка, загадка, дражнилка, «садистські віршики»). Пряма трансмісія політичних смислів відбувається через безумовне засвоєння дитячою аудиторією «авторитетної думки», носіями якої є «старші» пасіонарії (батько/мати, дід/баба, брат/сестра, неформальний лідер старшої вікової групи). Опосередкована трансмісія, що реалізується через формальну та неформальну освіту, ЗМІ, передбачає певну вибірковість, своєрідну фільтрацію «дорослих» (політичних) смислів від їх проникнення в дитячий/підлітковий репертуар. У дитячих фольклорних текстах більш давньої фіксації (фольклорні збірники XIX – поч. XX ст.) політична тематика спостерігається більш панорамно, а жанрова палітра – ширша. Відповідно рівень семіозису політичних смислів високий. Так, загадка (і відгадка) «На татарському полі попутані коні, вузлики знать, та не можна розв'язать» (Небо і зорі) вказує на неодмінний «атрибут» кочового способу життя (коня) та багаточисельність орди (як зірок в небі). В дитячому фольклорному репертуарі XX ст. спостерігається картина певної стратифікації фольклорного репертуару на: офіційний та неформальний. У дисертаційній праці наголошено на певній закономірності у способах трансмісії політичних смислів у текстовому просторі репертуарних страт: неформальний фольклорний контент транслюється за допомогою механізмів прямої трансмісії, а контент офіційного репертуару – через «посередників» (гурток, учитель, ЗМІ тощо). Сучасний дитячий фольклорний репертуар виявляє звуженість політичної тематики, образна система дитячого політичного фольклору тяжіє до типізації, узагальнень, а рівень акумулювання політичного смислу демонструє низький рівень семіозису («Дети в подвале играли в Гестапо – зверски замучен сантехник Потапов»).

У дисертації обстоюється гіпотеза щодо однієї з причин стабільного функціонування російської мови не лише у віршованих фольклорних текстах («садистський віршик», пісня-пародія), а й у прозових нарративах (страшилка, анекдот) – внутрішня психологічна настанова до самоідентифікації та самозбереження індивіда та певної фольклорної групи. Її реалізація виявляється у вербалізації текстів з деструктивними (страшними, сороміцькими, летальними) смислами мовою «чужинця». Таким чином виконавець дистанціюється від тексту, екстраполюючи його смислову домінанту на «той» світ. Отже, російськомовні фольклорні тексти в україномовній фольклорній аудиторії виконують функцію політичної самоідентифікації. Отож, наявність іншомовних текстів у фольклорному репертуарі автохтонної аудиторії свідчить про колоніальну чи постколоніальну дійсність, значить – містить політичний складник. За частотністю чи спрямованістю дитячої ретрансляції подекуди можна визначити напрям пропаганди у державі. Так, легко помітити, як сьогодні демонізується образ українця в уявленнях дітей сусідньої держави (приміром, «Казка про ввічливих чоловічків»). Загалом наявність великої кількості текстів, що маркують відмінність однієї домінуючої групи від іншої, свідчить про імперський чи постімперський синдром. Цим легко пояснити популярність у радянських анекдотах таких персонажів, як «чукча», «грузин» чи групи персонажів, як «вірменське радіо». Таким чином, до етнічного конфлікту долучається ще й конфлікт соціальний між мешканцем домінуючого центру (столиці) та дискримінованої провінції.

Соціально-економічний аспект негативного ставлення до інородця аналізується і в *підрозділі 2.2 «Образ ворога і героя в героїчному епосі українців»*. На відміну від дитячої генерації фольклорних смислів, результатом «дорослої» суб'єктності є увиразнена поляризація політичного конфлікту, зокрема через антагоністичну пару «герой – ворог/антигерой». Тому тексти героїчного ліро-епосу є апіорі політичними, оскільки звертаються до найвищого ступеня цього конфлікту – збройного (економічного) протистояння.

На прикладі українського думового ліро-епосу автор дисертації виокремлює головні характеристики дуальної пари. Їх радикальна опозиційність виявляється не лише через сюжетно-мотивний фон упродовж розгортання всього тексту, а може «прочитуватися» вже в експозиції завдяки поетичним засобам: епітету, антитезі, порівнянню. Образотворчі характеристики (портретні, вікові, майнові) героя та антигероя мають дисонувати, маркуючи диспозицію «свій» і «чужий» відповідно. Адже кожна етнокультурна група намагається осмислити свою несхожість і свою відмінність від сусідніх народів і груп, де «чужий» може бути різним, але у будь-якому разі він повинен бути інакшим (О. Белова). Відтак, якщо українська етносуб'єктність маркує героя як «свого» за допомогою постійних епітетів (молоденький, вірненький, рідненький, славний, хрещений тощо), порівнянь (як дуб зелененький, як голуб сизенький), паралелізмів («Гей, як стала то на небі // Чорна хмара наступати, // То стали бідні козаки // А в чистому полі помирати»), то антигероя («чужого») – полярно протилежно: «татарин старий бородатий», «безбожний», «проклятий».

Аксіологія антагоністів увиразнюється через смислову диспозицію «духовне – матеріальне», де безкорисливому герою протиставляється хвороблива жадоба до «дукачів» ворога. Приміром, козак Голота («Дай же, Боже, щоб козаки пили та гуляли... Од мене більшу добичу мали») змагається з хижим до наживи татариним («много червоних не лічачи набрати, // Дорогії сукна, не мірячи, пощитати»). І якщо здобич «ворог» розглядає виключно у межах власного збагачення, то козак Нетяга скарби татарина планує «з військом козацьким пропивати», а Самійло Кішка «паює» турецьке «срібло-злато» на три частину, віддаючи першу «на церкви».

Як складник духовних практик слід сприймати і аскетизм козацького побуту: даючи гетьмана Потоцького до рук кримського хана, козаки хочуть його замість «печеного поросяти, куриці з перцем та з шапраном» навчити «сирої кобиліни жовати». У цьому випадку на етнічно-політичний конфлікт накладається конфлікт станового характеру (січовий український козак – польський гетьман). Таким чином, тексти, де на поверхні лежить політична тематика, виконують функцію внутрішньогрупової політичної консолідації довкола пріоритетних аксіологічних параметрів спільноти. Порушення цих параметрів за сюжетною логікою етносуб'єктності призводить до появи у дуальній опозиції «свій–чужий» появи проміжного образу «свій чужий» (зрадник, перебіжчик), наприклад, Голуб Волошин, Барабаш.

Якщо релігійне протистояння виступає на перший план у думках про боротьбу з турецько-татарськими загарбниками, то в творах про визвольну війну домінує ідея економічної самостійності.

Ворог у героїчному епосі українців ніколи не перемагає чесно. Підступ, зрада чи кількісна перевага – це ті основні «аргументи», що використовує антагоніст. Його внутрішні та зовнішні характеристики прямо протилежні характеристикам героя. Антагоніста зображено жорстоким, заздрисним, боягузливим, дріб'язковим та безпринципним. Він не цурається пропонувати герою зрадити свою віру чи народ, перейшовши на його бік, чим лише підкреслює звитяжність останнього.

У дисертації зіставлено ліро-епос різних історичних періодів, що дозволило автору простежити певну закономірність: образ ворога у думі, історичній пісні, стрілецькій, повстанській піснях розкривається через аломотивну парадигму таких мотивів: підступ, зрада, чисельна перевага.

У *підрозділі 2.3. «Етнічний стереотип як політичний детермінант текстотворення анекдоту та неказкової прози»* аналізується природа політичного конфлікту в умовах співіснування на спільній території різних етнічних груп. Якщо ліро-епічні жанри ілюструють політичний конфлікт у його динаміці, то змагання ідеологічних антагоністів в анекдоті та неказковій прозі демонструють субстрат цього протистояння.

У дисертаційній праці на українському фольклорному матеріалі досліджується вияв етносуб'єктності відносно іногородця/іновірця, розкривається специфіка ставлення до основних етнічних груп, що компактно проживають на території України – росіян, євреїв, поляків, циган. У текст дисертації введено

зразки народної прози, що пояснюють етноніми наведених груп, ілюструють їх стереотипні риси характеру, взаємини як з українцями, так і поміж собою.

Серед аналізованих сюжетів автор виокремлює тематичні цикли за політичною домінантою: релігійний («Москальське віншування»), мовний («Як офіцери росіянин і поляк до одної дівчини залицялися»), економічний («Бондар та коваль»), ментальний («Циган і син»). Так, росіяни часто висміюються через нездатність розуміти українську мову, цигани та євреї – через непридатність до певних видів роботи, поляки – через пихатість тощо.

Водночас, автор відзначає, що етносуб'єктність автохтона спроможна продукувати тексти, сповнені самоіронії та самовикриття, формуючи іноді позитивний образ іногородця/іновірця. Функціонально такі тексти зорієнтовані на залагодження потенційно існуючого політичного конфлікту, пошуки компромісу, а також засвідчують конструктивну потребу автохтонів у самовдосконаленні.

Третій розділ роботи – «Семантико-функціональні фольклорні константи в контексті дискретності політичного гла» – присвячено аналізу різночасового фольклорного контенту, що містить політичний складник, у його його статичності та динаміці.

Ставлення народу до реалій поточної дійсності, історичних процесів та постатей, їхніх політичних кроків досліджується у *підрозділі 3.1. «Соціально-політична складова народної лірики та паремій»*. Такі соціальні явища, як рекрутчина, кріпаччина, еміграція, колективізація були фрагментарно вербалізовані у текстовому просторі соціально-побутової лірики, декларуючи не лише вузькостанові інтереси, а потверджуючи загальнонаціональні політичні концепти: «воля», «Бог як єдина влада», «індивідуалізм», «мир», «земля». Тісно переплітаючись між собою, вони творять єдину концептосферу української національної ідеї. Фактично, декларуючи політичне кредо, соціально-побутова лірика виконує функцію каталізатора політичної смислогенерації та запобіжника інтервенції «чужих» політичних смислів, що може призвести до руйнування питомо української «картини світу».

У козацьких піснях розкриття смислового навантаження концепту «воля» часто досягається завдяки антонімічному поняттю «неволя», що корелює з парами «доля-недоля», «щастя-нещастя». Поневолення детермінує стан психологічної↔фізичної недуги: «Гей, колись була розкіш-воля, // а тепереньки – недоленька. // А тепереньки – недоленька; // Та болить серце й головонька». Концепти «індивідуалізм», «земля», «мир» найвиразніше отримують поетичну реалізацію у рекрутській пісні: «А хто хоче воювати, // Дай му, Боже, помирати», «Волів би я, моя мати, гору круту лупати, // Ніж би я мав, моя мати, государське плаття брати», «Волів би я, моя мати, косою косити, // Ніж в цісаря на муштреньку карабін носити». Образи «государевого плаття» та «цісарського карабіну» сприймаються з негативною конотацією за рахунок увиразнення поетичної паралелі-маркера мирної землеробської праці («гору лупати», «косою косити»), детермінуючи пріоритетні цінності українців та традиційне ставлення до світської влади. В українській фольклорній традиції не існує безумовних посередників між Богом та людиною/суспільством («Суду Божого околицею не

об'їдеш», «Людина так, а Бог інак», «В москаля душа як повстанка: він і Бога не боїться»), на відміну від російської, де таким постає політичний лідер, що займає проміжну позицію, а подекуди існує паралельно чи навіть домінує у світоглядній ієрархії: «Бог батька, государь – дядька», «Что Бог, то Бог, а свята и воля царская», «Царь от Бога пристав» «Без Бога свет не стоит, без царя земля не правится», «Нельзя земле без царя стоять».

Аналогічна концепційна диспозиція зберігається у фольклорі/фейклорі «радянського періоду», де на противагу нав'язаним «чужим» політичним ідеям колонізатора (наприклад, «колективності»: «У колгоспах і радгоспах, в лісосіці й шахті – Всюди наші славні люди на трудовій вахті»; «мілітаризму»: «Іде Врангель на Україну, Щоб за царя сісти... // Наш Будьонний з червонцями // Всіх вас перестука») залишаються константними питомо українські концепти, які, відповідно, ідентифікують зразок як продукт української колективної творчості. Отже, у дисертації автор стратифікує дві площини генерування політичних смислів: колонізаторська (з притаманними їй симулякрами) та автохтонна (національний фольклор як фактор ідеологічного спротиву).

Таким чином, в умовах колоніальної (а іноді і постколоніальної) дійсності український фольклор в усьому жанровому та тематичному різноманітті виконує функцію політичного щита, духовної зброї, націєтвірного стрижня. Так, в умовах політики русифікації україномовний фольклорний текст будь-якої тематики чи жанру вже є текстом спротиву, декларацією предковичних цінностей автохтонного народу, засобом української самоідентифікації наратора.

Підрозділ 3.2. «Політичний фольклор сучасності: шляхи реалізації та трансляції» має об'єктом студіювання фольклорний матеріал останніх років. У нових (постколоніальних) історичних та технологічних реаліях фольклорне текстотворення, акумулюючи політичні смисли попередніх періодів, продовжує апелювати до традиційної ціннісної парадигми, хоча й виходить за межі суто вербальної комунікації на рівні індивідів чи груп. Прослідковуючи процес творення → трансляції політичного тексту, автор дисертації зауважує на світоглядній диференціації носіїв автохтонного фольклору та денаціоналізованих елементів («тітушок», антимайданівців). Відповідно, особливу увагу звернено на Майдан як фольклорний локус: і місце (географічно окреслена територія свободи), і об'єкт (образ «Майдан» та його символи у фольклорних текстах: шина, дїжка, «коктейль Молотова» тощо), і суб'єкт політичного текстотворення (тексти, створені фольклорною аудиторією Майдану – учасниками революції Гідності). Накладання загальновідомого авторського тексту, який має ознаки прецедентного, на актуальні явища навколишньої дійсності спричиняє з'яву «третього тексту» як результату фольклоризації. Так, Шевченковий крилатий вислів (вербальний субтекст) «Борітеся – поборете!», накладений на візуальний субтекст (Кобзар із шиною чи Кобзар із запальною сумішшю, в захисній касці), творить цілісно новий політичний фольклорний текст, оскільки ступінь конвенційності смислів творця та реципієнта максимально високий.

Фольклорне середовище Майдану «реставрує» первісний синкретизм народної творчості, коли танець, пісня, драматична дія, графіті, гасло синтезувалися в суцільний політичний гіпертекст. Зокрема, набуває

реактуалізації народна карнавальна традиція як декларована форма спротиву режиму (реакція на «диктаторські закони 16 січня»).

Окрім традиційної усної форми трансмісії фольклорних текстів (спільне скандування на недільних віче, під час блокування державних органів влади, на вишколі бійців самооборони тощо), набула поширення і графічна форма трансляції (плакати, постери, «йолка» як чільне місце візуалізації політичного конфлікту у його тягlostі тощо). Однак найбільш оперативним шляхом продукування, варіювання та передачі фольклорного контенту стали соціальні мережі (блоги, меми тощо).

Політичний конфлікт увиразнюється протистоянням, яке характеризується поляризацією ідеології (Майдан/«антимайдан»). Учасники ж «антимайдану» не набули ознак фольклорної аудиторії, яка характеризується спільністю інтересів, консолідацією, прагненням конструктиву, продукуванням єдиного гіпертексту з максимально високим рівнем узгодженості смислів, оскільки фольклорний текст твориться лише органічним шляхом (не з примусу) і транслює певну ідеологему. На противагу учасникам Революції гідності, учасники «антимайдану», зорієнтовані на деструктив, не продукуючи власних текстів, використовували пропагандистські тексти, поширювані російськими та проросійськими засобами масової інформації, «запозичували» креативні ідеї Майдану, тому процес фольклорного текстотворення виявився мінімальним. Відповідно, ми не можемо розглядати їх суб'єктом фольклорного текстотворення, попри наявність незначної кількості «дражнилок» на кшталт «майдануті», «майдауни», «бендеровци» тощо.

Фольклор Майдану умовно можна поділити на кілька періодів:

1. статичний.

Фольклор цього періоду характеризується домінуванням традиційних народнопоетичних творів (українська лірична пісня, анекдот, колядка, щедрівка та ін.). Найбільшою мірою святочний період актуалізував календарно-обрядовий фольклор різдвяного циклу, водночас функція текстів і жанрів не обмежується первинною обрядово-святочною – вони набувають політичної конотації, сприяють консолідації групи довкола базових ідей: «З нами – Бог, з нами – Україна!» Відтак, на головну сакральну віншувальну функцію накладася функція антирежимна. Отже, політичному фольклору цього періоду властивий високий ступінь семіозису.

2. динамічний.

Із початком активної фази протистоянь актуалізуються такі традиційні фольклорні твори, як козацька, стрілецька, повстанська пісні; виникають тексти-новотвори, деякі з яких є модифікованими відповідниками класичних фольклорних зразків («Несе Галя дрова...»). Відповідно, учасники Майдану апелюють до фольклорних текстів з увиразненими політичними акцентами, тож семіозис творів цього періоду є доволі низьким.

Аналіз міжжанрової взаємодії, здійснений на матеріалі давніх зразків та зразків-новотворів, засвідчує можливість процесу жанрової перехідності. Так, родинно-обрядова пісня «Горіла сосна, палала» в умовах майданного текстотворення через прирощування політичних смислів («горіла шина», «горіла

бочка») не лише змінює функцію, а й набуває ознак антирежимної пісні. Авторська пісня «Пливе кача по Тисині», фольклоризована як рекрутська, в умовах політичного протистояння і кровопролиття набула значення народного гімну-реквієму за загиблими – «Небесною сотнею».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** підсумовано основні результати дослідження. Попри те, що «політичність» як аспект фольклору має тяглу історію вивчення, однак категорія «політичний фольклор» ще не перебувала в орбіті вузькопрофільного студіювання у вітчизняній фольклористиці на рівні монографічного дослідження, оскільки розвідки українських учених над фольклорним контентом не були системними, а варіювалися залежно від предмету спеціального осмислення (залежності змістового та ритмомелодичного складників фольклору від етнічного складу його носіїв; жанрової парадигми, ознак та функцій фольклорних творів політичної тематики тощо). Засадничими для з'ясування наукової проблематики є праці М. Драгоманова, І. Франка, Р. Кирчіва, Я. Гарасима, О. Івановської, І. Грищенко, М. Демедюк.

Дисертант обстоює думку, що найпродуктивнішими для ідентифікації текстів феномену «політичний фольклор» є їхнє функціональне та семантичне навантаження з високим (прихованим політичним сенсом) і низьким (оприятленим у тексті політичним сенсом) рівнями семіозису.

У дисертації постулюється, що головними критеріями «політичності» у фольклорних текстах є прямо вербалізоване чи завуальоване ставлення колективного автора до певної історичної постаті, політичної події або ж її наслідків; а також функція внутрішньої консолідації довкола солідарної групової ідеї і водночас спротиву опозиційній ідеології.

Запропоновано введення до наукового обігу терміносполуки «політичний фольклор» як наджанрової категорії.

Дисертант доводить, що формування політичних стереотипів та продукування груповою суб'єктивністю відповідних народнопоетичних формул-кліше та мотивно-образної системи відбувається вже у дитячій та підлітковій фольклорних аудиторіях, яким властивий як органічний спосіб фольклорної комунікації, що реалізується шляхом засвоєння дитячою аудиторією «авторитетної думки» старших (пряма трансмісія політичних смислів), так і непрямий (через освіту, ЗМІ тощо), що здійснюється через посередника (опосередкована трансмісія). Прикметно, що політична тематика і жанрова палітра дитячих фольклорних текстів більш давньої фіксації є ширшою (відповідно, рівень семіозису політичних смислів високий), ніж у дитячому фольклорному репертуарі радянської доби, якій властива певна стратифікація фольклорного репертуару на офіційний та неформальний. Наголошено на залежності рівнів політичності дитячого фольклору від форм його трансмісії: так, офіційний репертуар, сприйнятий дитячою аудиторією через посередника у «вихолощеному» шляхом селекції від антирежимних політичних конотацій вигляді, характеризується низьким рівнем політичності; у той час як неформальному фольклорному контенту властивий достатній рівень

політичності. Сучасному дитячому фольклорному репертуару притаманна звуженість політичної тематики, образна система тяжіє до типізації, у способах його трансмісії превалює опосередкована.

Стабільне функціонування російської мови в україномовній не лише дитячій, а й дорослій фольклорній аудиторії, на думку дисертанта, зумовлене внутрішньою психологічною настановою до самоідентифікації та самозбереження індивіда чи фольклорної групи, що реалізується шляхом вербалізації текстів із деструктивними смислами мовою «чужинця»: виконавець дистанціюється від тексту, екстраполюючи його смислову доміанту на «той» світ та потверджуючи причетність наратора до конструктивного, «свого», світу.

Найвищий ступінь політичного конфлікту (збройного протистояння), а відповідно й найвищий рівень політичності тексту простежується у зразках героїчного ліро-епосу, які містять увиразнену поляризацію цього конфлікту через антагоністичну пару «герой – ворог/антигерой».

У дисертації виокремлено головні портретні, вікові, майнові характеристики дуальної пари «герой/ворог», виражені за допомогою поетичних засобів (епітетів, антитези, порівняння), що дисонують, маркуючи відповідно опозицію «свій» і «чужий», увиразнену через диспозицію «духовне – матеріальне» з акцентуацією на аскезі як складникові духовних практик.

Відтак, тексти з політичною тематичною доміантою виконують функцію внутрішньогрупової консолідації довкола пріоритетних аксіологічних параметрів спільноти, порушення ж цих параметрів призводить до з'яви в дуальній опозиції «свій-чужий» проміжного образу «свій чужий» (зрадник).

Образ ворога в українських ліро-епічних жанрах (думі, історичній пісні, стрілецькій, повстанській піснях) розкривається через аломотивну парадигму таких мотивів: підступ, зрада, чисельна перевага.

Дисертант обґрунтовує тезу: ліро-епічні жанри ілюструють політичний конфлікт у його динаміці, змагання ж ідеологічних антагоністів в анекдоті та неказковій прозі демонструють субстрат цього протистояння.

Аналіз зразків народної прози, що пояснюють етноніми різних груп, ілюструють їхні стереотипні риси характеру, взаємини як з українцями, так і між собою, дозволив авторові виокремити тематичні цикли за політичною доміантою: релігійний, мовний, економічний, ментальний. Акцентовано, що етносуб'єктність автохтона спроможна продукувати тексти, сповнені самоіронії та самовикриття, задля залагодження потенційного політичного конфлікту, що свідчить про психічну стабільність суб'єкта творчості та готовність до налагодження міжкультурного діалогу.

Наріжні концепти українства «воля», «Бог як єдина влада», «індивідуалізм», «мир», «земля», оприявлені у фольклорних текстах, у своєму синтезі творять концептосферу, яка є політичним кредо титульної нації. Найвиразніше це кредо декларує соціально-побутова лірика, що виконує функцію каталізатора політичної смислогенерації та протистоїть інтервенції «чужих» ідеологем – потенційних руйнаторів національної світоглядної парадигми. Спостережено, що на відміну від фольклорного текстового простору етносу-колонізатора, де політичний лідер посідає проміжну позицію, а подекуди

існує паралельно чи навіть домінує у світоглядній ієрархії, в українській фольклорній традиції не існує безумовних посередників між Богом та людиною/суспільством.

У дисертації стратифікуються дві площини генерування політичних смислів у фейк-/фольклорі радянської доби – колонізаторська/більшовицька (з притаманними їй симулякрами) та автохтонна (національний фольклор як фактор ідеологічного спротиву): попри інтервенцію політичних ідей колонізатора константними залишаються українські концепти, які ідентифікують зразок як продукт української колективної творчості.

Аналіз фольклорної комунікації періоду Революції гідності засвідчив тенденцію виходу фольклорного текстотворення на рівні індивідів чи груп за межі суто вербальної комунікації, однак із акумуляцією політичних смислів довкола традиційної ціннісної парадигми: поширення набули також графічна форма трансляції та соціальні мережі як найоперативніший шлях продукування, варіювання та передачі фольклорного контенту.

Стверджено, що Євромайдан як політичний феномен наділений усіма ознаками фольклорного локусу: місце, об'єкт, суб'єкт політичного текстотворення.

З'ясовано механізми постання «майданного фольклорного тексту» як накладання прецедентного тексту на актуальні явища навколишньої дійсності.

Фольклорне середовище Майдану продукує політичний гіпертекст через реактуалізацію первісного синкретизму народної творчості – народної карнавальної традиції як декларованої форми спротиву режиму.

Дослідження фольклору Майдану виявило два періоди його актуалізації: статичний із домінуванням народнопоетичних творів переважно зимового календарно-обрядового циклу та високим ступенем семіозису і динамічний, якому властиві увиразнена політична тематика (козацька, стрілецька, повстанська пісні, тексти-новотвори) і, відповідно, низький ступінь семіозису.

Зауважено на можливості процесу жанрової перехідності: в умовах майданного текстотворення шляхом природування політичних смислів певний фольклорний зразок неполітичної тематики не лише змінює функцію, а й набуває ознак антирежимного твору.

Загалом, в умовах колоніальної (а іноді й постколоніальної) дійсності український фольклор в усьому жанровому та тематичному різноманітті виконує функцію політичного щита, духовної зброї, націєтвірного стрижня. Так, в умовах політики русифікації україномовний фольклорний текст будь-якої тематики чи жанру вже є текстом спротиву, декларацією предковічних цінностей автохтонного народу, засобом української самоідентифікації наратора.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лихограй Р.В. Роль анекдоту у формуванні етностереотипу // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб.наук.праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Вип. 31. – С. 308-316.

2. Лихограй Р.В Політична складова фольклору футбольних уболівальників // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб.наук.праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Вип. 32. – С.270-274.
3. Лихограй Р.В Політичний конфлікт у сучасному анекдоті // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб.наук.праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – Вип. 34. – С.252-257.
4. Лихограй Р.В Образ «москаля» в українській народній прозі // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб.наук.праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – Вип. 36. – С.169-175.
5. Лихограй Р.В Образ Тараса Шевченка у революційному фольклорі // Міфологія і фольклор: загальноукраїнський науково-освітній журнал. – Львів, 2014 – Вип. 1-2 (16). – С. 12-17.
6. Лихограй Р.В Образ антагоніста в українських народних думках // Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: Сборник статей. – М.: ООО «Международный центр науки и образования», 2013. – Вып. 10 (17). – С. 59-64.

АНОТАЦІЯ

Лихограй Р.В. Політичний аспект українського фольклору. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню наджанрової категорії «політичний фольклор». У роботі запропоновано стратегію ідентифікації політичних текстів, що різняться низьким та високим рівнями семіозису, а також простежено трансмісію політичних смислів у синхронії і діяхронії. Представлено політичні стереотипи етнічних, релігійних, соціальних, світоглядних груп на різних рівнях політичного конфлікту. На прикладі різночасового та різножанрового матеріалу представлено загальнонаціональні політичні концепти автохтонного населення України. Продемонстровано шляхи їх реалізації та трансляції на сучасному етапі. У роботі аналізуються поетичні особливості моделювання політичних образів у фольклорі, їх атрибутивні та ментальні маркери. Здійснено розподіл політичних текстів: неказкової прози – за тематикою політичного конфлікту; соціально-побутової лірики та паремій – за ціннісною парадигмою; новотворів – за механізмами реалізації у статиці та динаміці.

Ключові слова: *політичний фольклор, трансмісія, образ, етностереотип, семіозис, наджанрова категорія.*

АННОТАЦІЯ

Лихоград Р.В. Политический аспект украинского фольклора. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.07 – фольклористика. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию сверхжанровой категории «политический фольклор». В работе предложено стратегию идентификации политических текстов, отличающихся низким и высоким уровнями семиозиса, прослежена трансмиссия политических смыслов в синхронии и диахронии. Представлены политические стереотипы этнических, религиозных, социальных, мировоззренческих групп на разных уровнях политического конфликта. На примере разновременного и разножанрового материала представлено общенациональные политические концепты автохтонного населения Украины, а также продемонстрировано их пути реализации и трансляции на современном этапе. В работе анализируются поэтические особенности изображения политических образов, их атрибутивные и ментальные маркеры. Осуществлено распределение политических текстов: несказочной прозы – по тематике конфликта; социально-бытовой лирики и паремий – по ценностной парадигме; новообразований – по механизмам реализации в статике и динамике.

Ключевые слова: *политический фольклор, трансмиссия, образ, этностереотип, семиозис, сверхжанровая категория.*

SUMMARY

Lykhohrai Roman. The political aspect of Ukrainian folklore. – Manuscript.

The dissertation for acquirement the Candidate degree of Philological Science on a Speciality 10.01.07 – Folklore studies – Taras Shevchenko National University of Kyiv of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

Thesis deals overgenre category «political folklore». Deals with the study of «political folklore» in the works of researchers XIX – XXI centuries. Analyzes their contribution to the research question. The dissertation proposed a strategy for identifying political texts, depending on the subject and story, and based on different high and low semiosis level. This emphasizes the important role of collective author on political differentiation of the text. Traced the transmission of political meanings in diachronic and synchronic. Presented political stereotypes of ethnic, religious, social, ideological, racial groups at different levels of political conflict and dependent nature of their interaction «own - a stranger» On examples from different genres and times presented national political concepts of the indigenous population of Ukraine. Also demonstrated their ways of implementation and transmission at present folklore communication. The dissertation analyzes the poetic depiction of political features images, their attribution and mental markers. Done distribution of political texts: prose

– on conflict topics; social lyrics and proverbs – according to valuation paradigm of «collective author»; neoplasms – mechanisms for implementation in statics and dynamics. The thesis analyzes the ways of transmission of political ideas of traditional folklore to modern texts with their new formation and vision.

Keywords: *political folklore, transmission, image, ethnic stereotype, semiosis, overgenre category.*